ЕМАНУИЛ ПОПДИМИТРОВ

Сънят на любовта

Поредица БЪЛГАРСКИЯТ КАНОН

Съставител на поредицата доц. Валери Стефанов

На корицата:
В. Ценов — „Енигма Х“

ЕМАНУИЛ ПОПДИМИТРОВ

Сънят на любовта

Съставител Николай Чернокожев

Издателска къща •Анубис•
София, 2000

Одобрено като учебно помагало от МОН
с Протокол № 6 от 30.05.2000 г.

ISBN 954-426-267-9

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОЕЗИЯТА НА ЕМАНУИЛ ПОПДИМИТРОВ – МУЗИКА НА ВОДАТА И ЗЕМЯТА

Различните творци биват ситуирани по различни начини в развитието на собствената си култура. Едни са значимите фигури, определящи посоки, чертаещи тенденции, трасиращи пътищата към нови хоризонти. Други са разглеждани като техни спътници — „спътници на първенците“, като необходим фон, като неизбежната по-малко представителна част от културния живот. Трети биват само посочвани при изброяване на имената, запълващи лавиците на библиотеката на националната литература.

Йерархиите са трудно поддаващи се на корекции, те са трудно пропускливи по отношение на намиращите се в долните им редове личности и особено по отношение на сътвореното от тях, но животът на литературата не се състои само и единствено от високите Имена, тъй като в своята привидна самодостатъчност те биха обитавали самотните пространства на представяното от самите тях абсолютно.

За втвърдяването на йерархичните конструкции несъмнено активно работи и държавата посредством различните институции, сред които особено значимо място има училището, тъй като за редица автори да бъдат изучавани в училище, означава да бъдат четени, т. е. да ги има в актуалните рецептивни сфери през различни времена.

Емануил Попдимитров определено принадлежи към категорията на не особено четените от широката публика днес модерни поети от първата половина на XX в., макар присъствието му в културния живот на България да е достатъчно представително.

Неговата първа стихосбирка „Сънят на любовта“ (1912), допълнена през 1913 г. в томчето „Юношески стихотворения“ с нови текстове, е показателна за началото на една трайна свързаност, за наличието на стабилна тематична доминанта в него-

вото лирическо творчество. В „Сънят на любовта“ лирическият субект изживява своята влюбеност, проектирайки я в природата, съзирайки своята чувственост в пейзажите. Особено показателно е самото отнасяне на твореца към природата и постигането на специфичен пейзажен рисунък в поетическите текстове — най-вече в кратките лирически форми.

От тази гледна точка стихотворение като „Зора и ден“ е смислово и структурно съотносимо с една от лирическите миниатюри в „Сън за щастие“ на П. П. Славейков:

Плакала е горчиво нощта,
плакала е мълком сирота, —
че за нея белий ден нехае,
че не иска той дори да знае
туй, що мъчи нейното сърце,
и каква й скръб тъми лице!...

И когато сипна пак зората —
от сълзите на нощта земята
бе покрита с бисерна роса;
и во всяка капчица-сълза
се огледа белий ден сияен —
и усмихнат мина пак нехаен.

с модерното интерпретиране на традиционно-алегорични сюжетни модели, в които се влага новото промисляне на динамиката на света, на невъзможността за сливане и т. н.

Така че първите стихотворения на Емануил Попдимитров са нескрито „подчинени“ на трасираната от Пенчо Славейков посока на художествено постигане на смисъла на битието.

Емануил Попдимитров чете и описва книгата на природата. Лирическият човек в поезията му е вслушан в музиката на живота на естеството и той съумява пълноценно да изживее различните превъплъщения на Човека в неговата вдаденост в природата. Сравнението между ранното му стихотворение „Сеяч“ и едноименния текст в стихосбирката „Кораби“ (1923) е достатъчно показателно както за устойчивото боравене с образа на сеяча, така и за наличието на овладяна усложненост на смисловите хоризонти, в които този образ е вписан. От друга страна,

сеячът е мислен през библейската оптика, докато в други свои текстове Емануил Попдимитров описва непосредното отнасяне на селския човек към земята, нивата, златните класове, жътвата и т. н.

В същата посока на възприемане и усвояване на книгата на природата погледът на лирическия човек е удвоен чрез собствената си заслушаност във всеки звук, независимо дали звукът е гласът на груйнската река („Груйнска река“), или на лилиите („Водни лилии“). Така животът на човека бива мислен през живота на природата, а наблюдаваното в живота на природата полага своите значения върху себеосмислянето на човека. Именно затова природата е не само сцената на любовта, но изразява и нейната същина.

Оприродената любов и описваната влюбена и любеща се природа манифестират изключителността си — а това е проява на изключителността на самия човек — в отдалеченото и екзотичното. В ранната поезия на Емануил Попдимитров лирическият субект желае да бъде извор край палмата, желае да бъде със своята любима на остров сред Нил, стреми се да се вслуша в „шумна Амазон“, но наред с вгледаността в юга лирическите текстове носят памет за древна Елада, за Соломон и Шели и т. н. Тъй като нееднократно различни критически изследвания посочват свързаността на поета с моцартовското начало, със създаденото от Хайне, Шели, Балмонт и Фр. Жам (В. Пундев) и с „пантеистично-романтичната насоченост на българския символизъм“ (Р. Ликова), то си струва да се обърне внимание на функционализирането на екзотиката, в нейната емблемна представеност, в следосвобожденската литература и поконкретно в ракурса на модерността.

Ще се възползвам от един сюжет, чиито герои са Хайне, Вазов и П. П. Славейков и който е обобщен от Пенчо Славейков в статията му „Историята на една малка песен“, публикувана в сп. „Мисъл“ през 1903 г. Става дума за едно от най-превежданите стихотворения на Хайне „Борът“ (Ein Fichtenbaum), в което е изобразен северният, обгърнат от сняг и лед бор, бленуващ за самотно стоящата в далечината и жегата на изтока палма. Позовавайки се на мнението на изследователите на Хайневата поезия, Пенчо Славейков посочва: „В нея (песента) Хайне, в персонифицираните Бор и Палма, е възсъздал с думи

едно от ония душевни състояния, които безчет поети са земали и ще земат за предмет на своите песни; но едва ли някому ще се вдаде тъй просто — без лишен баласт от думи — и тъй пластично да представи пред нашите погледи мъката на две любещи сърца, осъдени на вечна раздяла и самотна тъга." И проследявайки живота на Хайневия текст в превод на различни европейски езици, Славейков търси наличния в отделните преводи баланс между символа и картината, като посочва и слабостите в преводите на това стихотворение на български език, особено в превода на Вазов.

Споменавам този сюжет и статията на Пенчо Славейков, защото те контурират наличието на определен тип модерни фигурализирания на любовта в следосвобожденската поезия. Екзотичното е ангажирано с нетрадиционна проява на чувства и чувственост, с напрегнатост на изживяването. Иначе казано, за модерното светоусещане и светоотнасяне не са достатъчни сплетените клонки на Явор и Калина, не е достатъчно присъствието на мотива *неразделни* , който макар да е интерпретиран пономому от П. П. Славейков в „Неразделни", а и в идилията на П. Ю. Тодоров „Над черкова", е здраво вписан във и е генетично принадлежащ на традиция, идваща от народната песен. Чувството на модерния човек сякаш изпитва себе си в неистовото желание да преодолее огромните пространства, а лирическият субект смята, че постига себе си, пренасяйки се в мечтаните сфери на екзотичното — модерното лирическо представяне на любовта е проникнато от желанието за себепостигане в другостта на Юга, зноя, палещото слънце и палещите страсти. От тази гледна точка е съвсем естествено наличието на доминирани от подобна образност стихотворения в първите поетически сбирки на Емануил Попдимитров.

Разбира се, в поезията му това е ранен етап, етап на търсене на собствения творчески лик, а е известно, че първите, колкото и неуверени да са стъпки, са мотивирани, пронизани са от желанието за себеразличаване спрямо едни литературни конвенции и себевписване в градежа на новата литературна норма, като отрицанието на предходниците не снема въпроса за трансформирането и усвояването на постигнатото от тях.

В своето поетическо творчество Емануил Попдимитров остава по своеобразен начин верен на привлечеността на лиричес-

кия човек от далечното и екзотичното. Едни от най-популярните негови стихотворения, които в третата си стихотворна сбирка „Песни" (1914) той обединява в цикъла „Женски портрети", са също владени от женските образи на другото и различното, мислени обаче не толкова в пространствените координати на далечността, а в положеността им в други (минали) времена[1]. Различността, миналото в този цикъл се заявява, живее не само чрез имената, тъй като те сигнализират и активното присъствие на европейската културна памет в самите произведения. Не само рицарските времена — далечни и чужди по отношение на родната традиция, но и Мария Магдалена и Маргарита (Гретхен) работят за описване на особената вживяност на лирическия субект в света — самият лирически субект е изтъкан от памет, от спомняни имена и поражда免ните от тях асоциативни свързвания с конкретни ситуации. В тези текстове смисловата енергия на имената задава образа на художествения свят, чиито контури са невинаги ясни, чиято предметност е фокусно откроявана посредством детайла, чиято атмосфера присъства в разтвореността ѝ в спомена. И неслучайно съвременната нему критика оценява иновационния потенциал на посочения цикъл и обособява в тяхната самостойност теми като „Жената в лириката на Емануил Попдимитров" (Вичо Иванов), „Западни мотиви в поезията му" (на Емануил Попдимитров) (Д. Шишманов) или „Женски образи. Лаура — Ема — Ирен" (Г. Караиванов).

Естествено присъствието на жената в поезията на Емануил Попдимитров не е редуцирано до средновековната готика или екзотичната различност. Важни текстове са посветени на майката, изстрадващата смъртта на своето дете — тук е вписан факт от биографията на самия поет, — на майката, носеща любов и успокоение, и т. н.

За постигането на поезията на любовта в лириката на Емануил Попдимитров е изключително показателно краткото му стихотворение от книгата „Сънят на любовта" — „Шатър"

[1] Знаменателен е фактът, че стихотворението „Ирен" е пародирано във в. „Девойче" през 1930 г., тъй като особено чест обект на пародиране са именно художествени произведения, които имат висока ценност и значимост и притежават свой стабилен образ в съзнанието на публиката. Авторът на пародията, подписал се с псевдонима „Диамантин", определя текста си като „хумористични куплети".

Мир под тихия покров
и прегръщане невинно!
Пир за двама: хляб и вино —
хляб е моята любов,
виното е грозд-сълза
от душата ми лоза...

Текстът емблематично представя християнската смиреност пред и в любовта. За лирическия човек любовта е причестяване и съпричастяване, сливане в невинността на прегръдката, но и сливане — чрез хляба и виното — с Христовото тяло, което само̀ е изтъкано от Божията любов към хората. Както е отбелязано в Речник на символите (С., 1996, т. II, с. 543): „Хлябът — в качеството си на причастие — обикновено се свързва с действения живот, а виното — със съзерцателния; хлябът — *с малките тайнства*, а виното — *с големите*; нещо, което можем да видим и в чудото с хляба (увеличаване на броя му), свързано с чисто количествена промяна, докато това с виното (на сватбата в Кана) се отнася определено до качествено изменение." Шатърът скрива тайнството на слелите се в невинна прегръдка тела, но той скрива и вътрешното сливане — в самия лирически субект — на действеното и съзерцателното, на голямото и малкото тайнство. Шатърът е онзи покров, обгръщащ с тишината си постигането на свръххармоничното вписване на човека в битието и в самия себе си.

В сходна, от гледна точка на присъствието на проблема за екзотичното, посока е изградено и стихотворението „Брак":

Брак

Индийска мелодия

Слънце Сурия блести,
ти си аз и аз съм Ти!
Ти си песен, аз съм слово,
аз земя съм, ти — небе,
и ще бъда аз отново
ти което вече бе.

Стихотворението е датирано „V. 1911" и може да се разглежда като сигнал за описания от Михаил Арнаудов в една негова студия нарастващ интерес към Изтока, Индия и източната

философия, като този интерес има своите литературни проявления и проекции, покриващи диапазона от мотива *нирвана* до подобни *индийски мелодии*. Естествено дълбините и сложността на източните учения са приложно овладени от литературата, като е показателно, че Аз и Ти са въплътени в процесуалността на взаимното проникване и сливане. Така че, ако в „Шатър" Аз доминира във всевластната си наличност, явен в хляба и виното, то в „Брак" се изявява както бинарността: песен—слово; земя — небе, така и сложното постигане на себе си чрез другото, което вече е било. Дори взаимопроникването на времената „*ще бъда* аз отново/ ти което *вече бе*", сплавянето им в конфигурацията „аз—ти", разподобява „Шатър" от „Брак", тъй като първият текст акцентува върху сегашността, докато вторият постига и владее всички модалности на времето.

Посочените текстове обаче са отделни в своята миниатюрност интерпретирания на любовта и женското, чието разгръщане ще се осъществи изключително пълноценно в цикъла „Женски портрети", който от самата му поява е бил винаги високо оценяван от критика и читатели.

Рицарският дискурс от своя страна не е вкован във или изкован от женските имена, той може да бъде проследен и в стихотворения като „Трубадур", „Тристан", „Нощна буря" и др., така че не става дума само за галерия от портрети, а за натрупване и на други, шлифовани в употребата им образи, които се разтварят в смислови концентрични кръгове, отвеждащи читателя към все по-неясни брегове. Самото превеждане през морето от своя страна функционира като сегмент от оцелостения образ на отминалия, различен — и поради това екзотичен свят, но морето не е само част от света, не представлява дори метафорична заявеност на този свят — то е един самодостатъчен свят, легитимиращ вечността („Вечност"), свят, който крие в дълбините си различни светове, в които лирическият субект проектира себе си. Морето, замъкът, царкинята са базисни символи и в „Легенда за разблудната царкиня" на Д. Дебелянов.

Имената на героините достатъчно ясно експлицират принадлежността им към свят, който не може да се дефинира като роден — Лаура, Ема, Лисхен, Клара, Ефросина, Ирен и т. н. Имената пробуждат културната памет на читателя, отвеждат го към далечното несвое.

Тук искам само да посоча, че боравенето със странни от гледна точка на националната културна традиция имена е използвано не само в поезията. В разказите на Георги Стаматов например персонажите, макар да са потопени изцяло в българската социалност, също манифестират своята — главно духовна — различност чрез имената си, които в по-голямата си част са обгърнати от руска речева звучност — Сашенка, Верочка, Лиза и др. Разбира се, в текстовете на Стаматов функционализирането на странното име е подчинено на открояването на дисхармоничното, драматичното и дори травматичното в живота на всеки от героите.

Имената на Емануил Попдимитров са заредени със загадъчна романтичност и дори са вписани в символистичните именни употреби.

Освен с посочената средновековна екзотичност, включените в „Женски портрети" текстове се отличават с търсения от лирическия изказ баланс между конкретиката на изживяването и спомена. Лирическият субект говори някому — на дамата, владееща сърцето му, изповядва своите спомени, своя свят, споделя визиите си, но това тихо изричане е в много голяма степен адресирано към себе си, така че кръгът на общуването се затваря, а любимата става проекция на най-чистото, на най-съвършено-невинното в душата на човека. Воалът на Лаура, изрязваните с игла по шлема две букви „Е и Е", очите-теменуги на Лисхен, играта на венчаване с Ефросина, обречената на смъртта Ирен са вестяванията на страданието и прозрението и проявявания на цялата сложност на чувството в неговата съкровеност. Изповедта-спомен е завръщане към невъзвратимото, към изчезналото в пясъка на времето. Лирическият човек, вглъбеният в себе си, освобождава образите от миналото, за да ги постигне в мига, когато времената се сливат, т. е. в непрестанно повтарящото се изживяване на радостта и мъката. Именно сънoподобните кадри, течащи пред погледа на човека, са проходът към магичността на личния свят — свят, в който от нивата на спомените покълват мечти и желания. Себенамирането и пълноценното себизживяване в света на другостта е знак не само и единствено за разделеност с реалността, а е проявление на светосътворителните сили на човека и неговото слово.

Така лириката на Емануил Попдимитров дискретно описва и изрича любовта, без да изключва страстта и силата на телесното привличане.

Именно в сферите на ословесената, лирически представена любов съвременната нему критика откроява индивидуалния поглед и почерк, но тематизацията на любовта може да стане основа за множество сравнения — с Яворов, с Лилиев, с Дебелянов. И макар да е известно, че сравнението не е доказателство, то става база за разгръщане на експлицитните различия.

Обаче поезията на Емануил Попдимитров не се изчерпва с любовта и женското в посочените вече ориентации на изказа.

Писаното през 1923 г. стихотворение „Мадона", което поетът посвещава „На моята жена", е вгледано в кризисната ситуация след септемврийските събития. Лирическият субект изповядва своята загубеност в залетия от кръв свят, говори за усещането за изоставеност, което се просмуква в него. Финалните два стиха:

В туй царство на вечна тъга
кому ме оставяш, Мадона?

декларират именно безизходната безприютност, която девалвира вярата в хуманното. Последната опора — всеопрощаващата Мадона — е отнета, изтръгната е от ценностния свод на човека. Оставен сам на себе си и останал сам със себе си, взрян в пролятата кръв, човекът е загубил метафизичната опора, давана му от Божията майка.

Както самият той посочва в предговора към своите съчинения, поезията на Емануил Попдимитров се завръща в света, мислен в неговите ежедневни, неподчинени на различността, на възвисяващата символност измерения. Текстове като „Българският народ", „Родина", „Земя" и др. могат да бъдат разглеждани в руслото на лирическите проблематизирания на различните полагания на идеята за родното. Народът е описан в неговата обреченост — „над тебе съдба непреклонна тежи", — но е съзрян и в неговите възмогвания към и устреми на боготърсачеството: „На братството светлия бог...", възвестяващ свободата. В сходна стилова тоналност е изградено и стихотворението „Родина", в което човекът търси сливането с прастарата Родина, представена в в нейната неокултуреност, в ненадмогнатостта над и неовладяността на природата. Сегашността е печална, унила, пустинна, тласкаща човека в прегръдките на прастарата Родина. Така текстът се включва в поредицата питания, идващи

още от Яворовата „Родина“: какво е родината? и най-вече — коя е родината?

Лирическото мислене в категориите на националните значимости и на историческото представяне е неспокойно, inеможещо да се затвори в себе си. Слятостта на човека и родината, вживяността на човека в родината прави абсурдна личностната самодостатъчност и не може да хармонизира индивидуалното битие.

Така гласът на земята в поезията на Емануил Попдимитров бива втъкан не само в празничността на труденето, което може да превърне и небето в нива, но този глас е осезаемо приглушаван, накъсван, изплакващ страданието на човека („Земя“).

Но лирическият герой в стихотворенията на Емануил Попдимитров е преимуществено вгледан в светлия — огряван от слънце или от звезди — небесен купол. Сеячът и жетварят са емблематични за конституирането в света на тази лирика фигури. Те могат да се изпълват с изключителни символни енергии, да са обекти на символистични употребявания, но могат и да са изцяло подчинени на силата на привличането на земята и небето.

Виждащият небесната нива жетвар от едноименното стихотворение сякаш затваря кръга на живота, окръгля битието. Нощното небе се е превърнало в огледало, в което морният човек може да види себе си, положен в непостижимите за дневното трудене пространства на надземното. Устремеността към небето е различна от онази неистовост на героя в ранното стихотворение „Сеяч“ — тя сякаш вече е успокоена, овладяна от мъдростта на прибрания плод. Сеячът иска да напусне земята, отвратен от злотворните люде, и да превърне небето в нива, в която да даде обилния си плод звездното семе. Жетварят се задоволява да съзре своя земен свят, отразен в небесата, на него му е достатъчно да открие перспективата, явена в звездната нива и сърпа-месец.

Тези две фигури — на сеяча и на жетваря — са подчертано демиургични, светосъзторителни, но освен креативността за тях е важно да постигнат себе си, да разберат себе си, както в хоризонтите на земното, така и в хоризонтите на небесното. Човекът и неговото трудене свързва земята и небето, съединява ги, за да намери и своето духовно единение със света.

Сред многобройните лирически текстове на поета са налице тематично разнообразни произведения, говорещи на земята със средствата на фолклорната стилизация („Мора“), описващи

града и улицата, Русия, назоваващи травмата на разделеността, на разграничеността, вглеждащи се в ужаса на войната. Но ценностният център на поезията на Емануил Попдимитров остава „света на митовете и легендите“ (Ст. Илиев), изпълнен от концептуални символи, както ги описва С. Хаджикосев в книгата си „Българският символизъм“.

Пътуването на Емануил Попдимитров в света на поезията може да бъде илюстративно представено чрез неговото стихотворение „Моят стих“ — текст, принадлежащ към задължителната рубрика на рефлексивните споделяния, налична в не едно творческо дело.

Отношението на творящия субект към неговото творение в посочения текст е специфично различно по отношение на доминиращата в българската поезия традиция.

Лирическият субект не гледа на своя стих като на инструмент, чрез който да се отправят послания към другите, — стихът е мост, връзка на субекта с идеалния свят на отвъдното, стихът отвежда човека „в залив цветист“, споява радостта и тъгата, упътва човека към:

> тъмният дом,
> дето достига
> твоя псалом!

В това произведение стихът е водач на човека в света, негов компас, спасителна лодка, но той е и ладията на Харон, пренасяща душите в отвъдното.

Стихът е знак на битието, овладяност на езика, а по думите на Хайдегер — където има език, има и свят.

Лириката на Емануил Попдимитров е доверяваща се и предполагаща доверие в споделеността на човешкото биване в света. Тя е вслушана в музиката на естеството — в шума на вълните, в свиренето на мачтите-струни, в шепота и стенанията на земята, в неизречените на глас думи. Тя не прониква в бездните и хаосите, в ужасите на подмолията на човешкото съзнание, защото погледът на лирическия човек открива постоянно опори в природата и в себе си, защото този поглед търси пъстротата на света и я открива, като я създава.

Н. Чернокожев

Стихотворения

ЗОРА И ДЕН

Денят залюбил е Зората,
в Зората влюбен е Денят
и дърпа леко той юздата
на коня бял, готов за път.

Безшумно в танц се тя понася
в прозрачносиния ефир
и гледа я Денят прехласнат,
след нея яздейки безспир.

Лети Зората, с пръсти нежни
докосва арфата и пей,
а кон крилата белоснежни
размахва пламенно, лудей...

Напразно! В туника укрита
на запад чезне тя за миг,
и ето — гаснат там звездите
пред нейни горд и гиздав лик.

И скръбен, тих и без надежда,
смирен, в захлас неизразим,
денят от морни кон поглежда
на нейни танц неуловим.

17. VII. 1905

ЛОТОС

В нощта над вехти книги забленуван бях.
И гледах палми в зной, и рой пчели над тях.
И както бях заспал, аз почнах да сънувам,
че белосребрен цвят — жена целувам.

А вред — жълтееща, зноен пясък до безкрай
и бяло, неподвижно слънцето сияй.
Събудих се за миг, и дълго тъй в нощта
усещах ласката от малките уста.

15. XII. 1906

СЕЯЧ

Едвам зората бе изгряла,
едвам залязоха звезди,
с любов пшеница пръснах бяла
на ниви в тъмните бразди.

Но тамо люди в завист лиха
посяха плевел семена,
и мойте радости изгниха,
и никна тяхната злина.

Но в гняв зарязах аз земята,
с крила издигнах се без страх,
и там твърдта на небесата
със златно рало разорах.

Там впрегнах ангелите нежни,
и вятър бич ми бе тогаз,
браздите — облаци безбрежни,
и хвърлях звездно семе аз!

И рой съзвездия класиха,
не ги достигна завист зла, —
и вси небесен хляб вкусиха
и мен въздадоха хвала.

5. I. 1906

НЕИЗБЕЖНОСТ

Дали ще се запрем поне за миг
над тия бездни, де отвек летим?
Море, запри вълшебни свой език,
и ти, о вихър, спри неукротим!

Орел, разбий ти дивни си полет,
о лодко, спри над сините вълни !
Не спират те! А пропаст е навред,
и бездни лъхат мрак и тъмнини...

Защо без смисъл мигове текат,
защо без смисъл бягат векове?
И кой запраща ги по стръмни път,
от мрак ги пак в небитие зове?

Летят безспир! Но накъде? — Напред.
И никой, никой смисъла не знай.
Земи, вселени, същества безчет
и ний летим натам: към своя край!...

Там, де загасват слънце и звезди,
де безутешно ще потухне сам
безсилни жар в човешките гърди
и на надеждата оскъдни плам...

Там неизбежно бди зад всеки миг
в желязна броня, строга, с меч Смъртта
и в тока на живота всевелик
покоят сам владетел е в света.

4. V. 1904

ЮМРУК

Обичам твойте пръсти свити,
юмрук! Ти, съдник с бронзов лик,
държиш светкавици укрити,
небесен грръм е твой език.

Ти, страж на свободата мила! —
Отделно всеки пръст е слаб,
но дружни стават грозна сила,
а с нея — волен всеки раб...

Честит е, който може смело
пестница да издигне в гняв,
за мъст и благо свето дело
да бъде съдник строг и прав!

И на врага, що в страх трепери,
да каже: „Виждаш тоя чук —
и в ада чак ще те намери
благонадеждни ми юмрук!

От него тръпнат подлеците,
царе сънуват го в нощта
и там витай им над главите
той като сянка на смъртта.

Тирани! Гибел вас ви чака:
не чувате ли грозен звук? —
на тъмно робство броня яка
разбива волният юмрук!“

11. VII. 1905

ОБЛАЦИ

Воюват облаците — отдалеч
един към друг се приближават,
и с трясък меч посреща огнен меч,
и на парчета се сломяват.

А грозен шум от виснали крила
ехти задълго в мрачините,
и пак от рани кървава струя
изтича с пламък от гърдите.

Но свършва боят. Облак властелин
повежда пълчища верига,
пред него слънцето в лазура син
дъга — победна арка — вдига.

27. XI. 1905

МОРЕ

Морето ме привлича с ярки блясък,
вълните, дъното с незнайни, чудни,
несметнати съкровища — корали;
да, буен лес от алени корали
и цвят по тях — едни елмази само.
А нимфи в люлки мънички деца
люлеят там и тихо, тихо пеят.
Безбрежна музика, незнайна, дивна,
от бездните се вие издълбоко.
Звучи, като че дружно я подемат
там неподвижни канари — вълни
и риби неми... и от нея тръпнат
с притихнал дъх струи зелени.
А в жарък ден, когато лъч отгоре
разлива зной и пламък по телата
и въздух синкав като дух огромен
разстиля се над модри хълмове,
тогава там, под тая маса водна,
полегнали сред пещери зелени,
отвред притиснати от хлад блажен,
спят богове безгрижни и богини,
и слушат... песента на канарите!
Там бури нивга не достигат, тамо
луна и слънце няма... няма време!
И никой такта странен не отмерва
на тая песен вечна...

1907

ОБЛАЦИ

Воюват облаците — отдалеч
един към друг се приближават,
и с трясък меч посреща огнен меч,
и на парчета се сломяват.

А грозен шум от виснали крила
ехти задълго в мрачините,
и пак от рани кървава струя
изтича с пламък от гърдите.

Но свършва боят. Облак властелин
повежда пълчища верига,
пред него слънцето в лазура син
дъга — победна арка — вдига.

27. XI. 1905

МОРЕ

Морето ме привлича с ярки блясък,
вълните, дъното с незнайни, чудни,
несметнати съкровища — корали;
да, буен лес от алени корали
и цвят по тях — едни елмази само.
А нимфи в люлки мънички деца
люлеят там и тихо, тихо пеят.
Безбрежна музика, незнайна, дивна,
от бездните се вие издълбоко.
Звучи, като че дружно я подемат
там неподвижни канари — вълни
и риби неми... и от нея тръпнат
с притихнал дъх струи зелени.
А в жарък ден, когато лъч отгоре
разлива зной и пламък по телата
и въздух синкав като дух огромен
разстиля се над модри хълмове,
тогава там, под тая маса водна,
полегнали сред пещери зелени,
отвред притиснати от хлад блажен,
спят богове безгрижни и богини,
и слушат... песента на канарите!
Там бури нивга не достигат, тамо
луна и слънце няма... няма време!
И никой такта странен не отмерва
на тая песен вечна...

1907

ШАТЪР

Мир под тихия покров
и прегръщане невинно!
Пир за двама: хляб и вино —
хляб е моята любов,
виното е грозд — сълза
от душата ми лоза...

НОВОЛУНИЕ

О, Луна!
Прозирен янтър с млечна светлина,
изваяна и кръгла чаша в пира на Нощта,
на мировия дух лампада, скитница мечта,
жена в кристала на водите отразена,
княгиня нежна в тъмен парк пленена
пиян съм аз от твойта светлина,
о, Луна!

ПОСЛЕДНА ЧЕТВЪРТ

Нощта извая лунния потир.
На любовта нектарът е разлет.
Катурната е чашата подир,
но има малко в дъното ѝ мед:
на любовта пленителното вино!

Звъни в цветята с нежна мандолина
щурец невидим. И кипи едвам
в земята влага. Над води
без шум догаря на светулки плам
и гаснат тихите звезди.

ВОДНИ ЛИЛИИ

Над езерото водни лилии цъфтят.
— Ний чезнем тихо под вълни в забрава...
В нас страсти златни в цветни урни спят,
и жадно ни любов опиянява,
но чезнем тихо под вълни в забрава.

Над езерото нежни лилии шептят.
— Ний търсим долу, търсим ден и нощ очи,
в молитва де пламтят любовните лъчи,
и тихо в златен шепот ли мълвим,
по мъх зелен предпазливо вървим.

Над езерото снежни лилии мълвят.
— С ръце си ние — мраморни богини —
държим тук лампи сребърни в градини...
Напразно дирим... лампи над води горят,
над езерото водни лилии цъфтят.

1908

ВЕЧНОСТ

Дълбоко под води на морско дъно спях,
в зелени водорасли, в алени корали;
и що сънувах там под бездните заспали,
не знам, но помня — в сън дълбок затънал бях.

И ето бавни пулс на моето сърце
отмерваше едвам годините безбрежни
и виждах пак (на сън ли?) лилийни ръце
над мен се спущаха — молитвени и нежни,
и ето — сведе се главица бледолика...
— Подводна сянко, кой те в моя сън извика?

А тя докосна с пръсти моите гърди,
и златни, на вълни, заляха ме косите,
събудих се за миг: „Къде, къде летите
над немите бленуващи води,
вий, стари, стари, безначални времена?“
Но всичко пак погълна синята вълна...

И засънувах пак под бездните заспали,
съня не спомням си, но зная, жив че бях:
дълбоко под води на морско дъно спях
в зелени водорасли, в алени корали...

XI. 1908

НОЩНА БУРЯ

Заплака бурята, дървята като живи вън
зашаваха със хиляди ръце, и в моя сън
разпръснаха тревожното видение.
В колибата загасна огънят: като пчели
от кошер — златни искри в тихо песнопение
изхвръкнаха над влажно немите скали.
А бурята бе страшна в мантия от облак и мъгли,

и неизказано могъща, стара и печална,
на меден рог тръбеше — вечна, безначална.
— Стори ми се — гиганти някакви разбиват
вековен замък, чупят ключове, прегради срив ат

и викат там: „Гасете факелите!“, и със звън
стъклата падат многоцветни, а отвън
блестящи многолики мълнии
земници — в паяжина, влажни — озаряват
и мрачните чела и брони позлатяват;
и сякаш бъчви с вино или злато пълни
търкалят там гигантите на хиляди страни
и с грохот ги прехвърлят през назъбени стени...

А в пръстите на някоя желязна ръкавица,
забравена от рицаря в последни пир,
укриват се тревожно малките карлици,
и сводове кънтят, и тръпне целий мир...

1909

ПРОЛЕТ

О, тоя плач и нежен стон, и
ридане в плискането на дъжда!
О, шум и ромон, и сълзи
в прелялата и стенеща Вода! —
Над нея сплетените клони —
сред жалби скръстени ръце...
Как глухо плаче на Водите,
о, на Води разбитото сърце!

Сърцето ми изплаква
предела скръб, и не изсяква
на любовта пияна
разплаканата рана.

Под южен вятър се размина
вълна с вълна пияна,
под южен вятър се раззина
томяща всяка земна рана:
клокочат извори и неми
преливат тъмни водоеми,
и тътне глухо тая нощ
ридане в плискането на дъжда
О, шум и ромон и сълзи
в прелялата и стенеща Вода!

VI. 1911

ЛЯТО

Безбрежни ливади и ниви — море и вълни.
Там вятър полюшва многостебли пшеници,
там вятър пропява симфония зрела,
звучаща и дни, и недели.
Аз виждам жетварки и бляскавий сърп,
и синкава вечер, и алений мак.
И чувам аз песен жетварска:
от детство все още звучи ми в душата.
Звучи ми и дни, и години.
Колко много синчец по синора
и ръкойки златиста пшеница!
Но ето венците, и ето жетварки:
и чувам смеха им (о, тоя бисерен смях!)
от детство все още звучи ми в душата.
Звучи ми и дни, и години.
Колко много неказани думи,
колко много целувки невзети!
А вятър пробягва, пробягва, люлее
море многостебли пшеници.
Постой, незапирен! Пробягва и волно,
широко подема бял химн на полята;
жетвена, жертвена песен безбрежна.

19. VI. 1910

ЕСЕН

Есента ме приспива и пурпурни капят листа.
И плаче над мене, и плаче с листа Есента.
Бленувам в долини над блед акварелен ковьор,
жадувам насън, като зърно под снежен покров,
стоцветната пролет в морави и слънчевий плам.
В дълбоки долини навек съм забравен и сам,
на колене припаднал, в молитва над тъмни скали.
Исполински лес дебри разгръща, повдига ръце,
като мене пронизан на Есен от злите стрели.
Угасни и ти в тия долини, пламтящо сърце!
Виждам: вихрите птици гигантски далеко подгонват,
огромните свещи потухват: брезите оронват
листа многоискри, димят белорунни мъгли...
В подземия слизам по стълби, мъхнати скали,
в подземия слизам, покрива ме, плаче с листа,
покрива ме, плаче над мене с листа Есента.

28. XI. 1910

ЗИМА

Беззвездие: вихър и нощ белокрила.
А в храма от мрамор над степи безбрежни
умират до огъня грации нежни
О, кротки весталки и бледна Сивила !

Далеко морета призивни шумят, и пленени
кора̀би се люшкат, вковани у броня от лед,
а нейде ридаят и тихичко зъзнат сирени,
и гледа през мачтови лес странно месецът
блед.

1909

АПОСТОЛИ

По пясъци в пустинята вървехме
и жезли ний в ръцете си държехме,
и чудо — даде ни се знак велик:
те в лилии превърнаха се в миг.

По път, обрасъл с тръне, ний вървехме,
в ръце си бели лилии държехме
и ново чудо, знак се даде нам:
превърнаха се лилиите в плам.

По път — жарава огнена — вървехме,
пламтящи факли във ръце държехме
и знак последен даде ни се веч:
там всеки факел се превърна в меч!

1909

БРАК

Индийска мелодия

Слънце Сурия блести,
ти си аз и аз съм Ти!
Ти си песен, аз съм слово,
аз земя съм, ти — небе,
и ще бъда аз отново
ти което вече бе.

V. 1911

ПРЕДПРОЛЕТ

Чувам нощe, в тишината глуха,
плач на ручеите нежни,
шепнат, плачат два незрими духа:
и от покривите снежни
падат капчици в нощта...
О, сълзи на любовта!

В СЪН

Треви като момини къдри ме галят по бледни ръце,
обичам аз вашите свилени ласки, треви!
В нощта я сънувах, и бледно е моето лице,
и влажна от сълзи е моята кърпа, уви!

До ниви класили вървяхме в полета безбрежни,
целувах я тихо и тихо я чух да мълви:
Ах, ние отдавна се виждаме в сънища нежни,
но ти... само в сън ме целуваш, уви!

ТРУБАДУР

Пустини разкриваха снежни обятия...
След кървав бой спяха там моите братя —
с лица озарени от пурпурен заник.
Бях сляп, и бе вечер, и свирех аз странник
на глуха печална виола... До Нея
не ще да достигне светата молитва.
Сълзите елмазни ги буря развея,
изгубих сърцето си в кървава битва.

ГРУЙНСКАТА РЕКА

Аз съм дева, дева малка,
нежно влюбена русалка,
мен роди ме в планина
преспа — мраморна жена.

Бях дете, но виж пораснах
аз пленителна мома,
аз съм тъжна и прекрасна,
тъжна, ах, че съм сама...

Ти си бледен, аз се смея,
ти до моя бряг не стой,
затанцувам ли, запея,
и ще бъдеш вечно мой.

В устни нежни целуни ме —
своя лик целуваш сам,
бисер сбирай от гърди ми —
бисер? — пяна гасне там.

Заласкай ме, прегърни ме
в ложе, ложе от гранит —
кимам другиму, по име
викам друг жених честит.

Незабравки аз дарявам,
що увяхват до зори —
аз забравям, не забравя
тоз, комуто ги дарих.

Гледай, сълзи не изсякват
там от сведени върби:
свойта младост ли оплакват?
Любовта си може би!

Аз съм дева, дева малка,
нежно влюбена русалка,
мен роди ме в планина
преспа — мраморна жена.

12. IX. 1912

ЕСЕН

Вятърът тъжно люлее тревите,
жаден за нежния дъх на цветята.
о, аз видях как окапват листята
и как треперят безлистни лозите.

Скривай сърцето ти в топлата пазва!
Ний теменуги отново ще зърнем,
пак ще се в шума на орех прегърнем,
праскова розови цвят ще показва.

И ти ще бъдеш отново честита,
сплела връх мен в прегръдка ръцете,
с млечното виме ще минат овцете:
и ментови дъх ще повей под копита.

С цвят златопухов ще кимнат върбите...
Куку! ще чуем в зелена морава.
Вятърът есенен плаче в дъбрава,
вятърът тъжно люлее тревите.

ЗИМНА ВЕЧЕР

Бледен ден умира там зад борова гора.
Приласкай ме ти до твойта боброва боа!
Ах, под плитките ти свети образ на Мадона
и от твойта лента дъх ми вей на анемона.

Аз съм безприютен! Зъзнат в сняг тревици,
по безлистни клони спят унило птици,
спи в земя отколе непробудно зрънце...
Ох, под твойте клепки само свети слънце!

Аз съм безприютен! В тебе диря сетна милост,
моя плач не буди отзвук в ледната унилост,
гледай: мойте дни изгасват тъмни зли и
болни...
само от очи ти капят пак сълзи неволни!

Тихо тръпнат клони тая вечер, вечер зимна,
там зад преспи плаче слънце — и звучи ми
химна,
бледен ден умира там зад борова гора,
приласкай ме ти до твойта боброва боа...

3. X 1913

БУРЯ

Натам! Като птица душата от пясъчни дюни по-
литва,
де ветрове свирят на лири от мачти и дето платна
крила херувимски разперят към морската битва,
и дето запява сирена и в сълзи издъхва вълна!

Там чайките — цвят от магнолия — в пяна подмята
зла буря,
вълните стозъби сто пъти се злобно нахвърлят
въз фара,
там жадно зелената бездна към светли простори
се втуря,
извиква, поема водите, очи милионни разтваря.

Там каски проблясват и бели и буйни на шлемове
гриви,
там воинства тъмни из бездни заплащват и тихо
потъват,
а дъждове с вихри се вплискват, обсаждат
твърдините сиви,
безпомощни пинии хленчат и обятия кротко
разгъват...

21.XI.1913

ЛАУРА

Ти си кат пъпка от кремова роза, Лаура...
О, роза през зимните нощи с виелици снежни и
буря.
Когато цветята цъфтят по стъклата
и клонът безлистен трепери,
докоснах аз с кремова роза кристалните двери.
— Събуди се, небесна невесто заспала!
Аз леко преддвери докоснах... ти леко повдигна
воала
и каза: как дълго те чаках! Задрямах под
снежната буря.
— Твоя глас е виола кремонска, Лаура.
Когато цветята цъфтят по стъклата
и клонът безлистен трепери,
на глуха виола кремонска аз свиря под светлите
двери.
Понесе се вихъра снежен... безмълвна ти спусна
воала.
— Събуди се, небесна невесто заспала...

12. I. 1911

ЕМА

Сънувах град от стари, стари времена,
шумят квадриги в улици гранитни
и с дълги копия, пламтящи в светлина,
вървят мъже в одежди първобитни.
И двуколесница с огромни колела —
от дъбов щит, с напречни златни шини —
лети след зли коне, повдигнали чела.
Тъй нявга — преди хиляди години —
вървяхме с тебе; надалеч градини
цъфтяха с вечни непознати дървеса,
и „куку" чуваше се тихичко гласа
на птица... Моя златен шлем държеше ти
на розов скут. Изпуснах сребърни юзди
и вгледан в тебе — годеница и дете! —
аз тихо шепнех: любиш ли ме, Ема?
Свенливо там с игла по шлема
изрязваше ти нежно Е и Е —
две букви в двете наши имена...
Сънувах град от стари, стари времена.

ЛИСХЕН

С наведена малка главица
и с плитки, завити и жълти кат мед,
приличаш ти, Лисхен, на мъничко сльнце,
на мъничък цвет.
Ръчица,
в умора от предене светла коприна,
полагаш под бархатна пазва, където
все още тъй спи непробудно сърцето.
Ти каза: „Виж, колко народ по площада!
Ах знаеш? И в мойта градина,
под вишната млада,
разцъфнаха вече златисти иглички,
и там над прозореца, пак като лани
дойдоха в гнездото две птички.
А ти теменуги таз пролет виде ли?
Ох, колко там с кака и де ли,
в треви
грижливо ги ний не търсихме! Напразно, уви!“
И гледам захласнато: пак тоя път
в очите ти две теменуги цъфтят...

КЛАРА

Над мътно зелена Сарина
лес боров и тъмен тъмней.
В белия дом Клара невинна,
там милата Клара живей.

А вече снегът се стопява,
ох, колко за малко той трай!
И ручеят бяга в дъбрава,
и плаче за родни си край.

Завинаги! Дай ми ръката.
Виж, колко за кратко блестят
на нашата радост цветята!
Ах, колко за кратко цъфтят...

До Витоша тъмна бленувам
за сльнце и светли лъчи
и модрите Алпи сънувам,
и твоите сини очи.

До Витоша с вейчици тънки
люлеят се бледи брези.
Дъх вее от мъртви съсънки,
а облаци ронят сълзи.

ЕФРОСИНА

Да, колко отдавна бе туй, Ефросина!
Що стана? Къде ли самотно увяхна
ти, цвят благороден от моето детство?
Погледай, обрасъл е в бурени двора,
където до късно седяхме ний с тебе.
Бях малък тогава — свенлив и замислен;
ти беше с големи и влажни очи.
От свежото сено повяваше лъх,
а сватба ний детска празнувахме там:
аз бях ти жениха, ти бе ми невяста.
Децата ни сплетоха бели венци
и ти ме поведе свенливо с ръчица
в самотната стая на вехтия дом.
Но тъжно и страшно ми бе в самотата
и аз се разплаках. Запяха децата:
ти дар им даряваше — кърпи, цветя.
И все до гърдите щастлива държеше
ти детската мъничка кукла... Отдавна,
о, колко отдавна бе туй, Ефросина!
И пак зад върбите наднича луната,
но бурен е в двора на нашето детство...

ИРЕН

Наведен, на пейка самотна седях уморен
сред някакъв шумен и стар булевард непознат.
Ехтеше тълпата пред мене в стохилядни град,
наведен, на пейка самотна седях уморен
и мислех за тебе, Ирен!

Аз мислех в забрава, тъжовен и блед, примирен,
как пътя ми с тръне съдбата навеки постла,
а сивата Грижа над мене наведе крила.
И мислех в забрава, тъжовен и блед, примирен,
за моята младост, Ирен.

Припомних си светлото знаме и празнични ден,
ръцете, косите и твоите бледни черти,
на ранна бе смърт обещана, обречена ти!
Припомних си светлото знаме и празнични ден
и горко заплаках, Ирен.

А после: и тъмния креп над вратите развен.
воал и кандило... и бледно, и строго лице,
и твойте за път безнадежден скръстѐни ръце!
Припомних си тъмния креп над вратите развен
и плаках за тебе, Ирен...

И ето — в разгара ликуващ на слънчеви ден —
аз пак се намерих сред стар булевард непознат,
ехтеше тълпата безгрижна в стохилядни град,
а тъжен, в разгара ликуващ на слънчеви ден —
аз плачех за тебе, Ирен.

ВЪРБИ

Върбите там молитви си вечерни
насън захласнати шептят

Блуждаещ огън

Кат майки, разгърнали тихи обятия,
в поляни до чер кръстопът на безвестни съдби,
навек безутешни, без стон, без проклятия,
унили си клони навеждат под траур върби.

Там вятър ли къдри разгъне и „любя“ пропей,
все ронят те перли над сините вирове,
и капнали листи несменно водата лелей,
дъжд звезден ръми от далечните мирове.

Засвирят ли флейти на вихрове есенни,
те зъзнат и в розови пръсти укриват лица,
в безмълвно ридане навеки унесени,
по капка изливат от скърби прелели сърца.

И сини долини мъглата загърне ли,
и вечер на крина звездица ли шепне „люби“!
Чела не повдигат в печали потънали,
все траури влачещи, плачещи сиви върби.

БЛАТА

Там вятър повява и пее тръстта.
Прелитат над тихи, над тихи блата
рой ангели, все белокрили и
целуват там водните лилии.

Бездънни, зловонни и сънни блата!
Навеки там спи, не цъфти любовта.
О, колко са страсти погребани
в сърцата на лилии сребърни!

Угасва там радост и всяка мечта:
не ангели веят над тихи блата —
припламва там огън блуждаещ и
целува цветя умиращи.

МИНЗУХАРИ

Безмълвно цъфтят минзухари в алеите,
молитвено тихите есенни пламъци:
от вятър не гаснат и в бури мъждеят те,
копнеят безгласни в горящите заници.

Ноември оронва ли дъжд и забвение,
възгарят в сърцето ми бледните пламъци,
блещукат там спомени в тихо копнение,
на първа любов умиращи заници.

МОМИНИ СЪЛЗИ

В леса откъснах ваши нежен стрък,
о, среброцветни Момини сълзи!
С уста докосвам наниза ви скъп, —
целувам сякаш момини сълзи...

Венчах чело си с ваши перлов цвет,
благоуханни Момини сълзи!
И сякаш съм оплакан тихо блед
от целомъдри момини сълзи!

Вас крехки в мойта книга ви сложих,
о, сребролени Момини сълзи!
Любовно сякаш там над моя стих
неволно капят момини сълзи.

ВЪЛНИ

Вълните се ласкаво гонят:
на влюбеност първа — вълни,
те шепнат и бисери ронят
и тънат в кристал дълбини.

Вълните се вихрено гонят!
Вълните на бурна любов.
Те пламват сред пяна, ромонят
и гаснат с безпаметен зов.

Вълните се яростно гонят:
на ревност свирепа вълни.
Над бездните виснат и стонат,
и чезнат, и мрат в съсипни.

КОСИТЕ ТИ

Косите ти златни проблясват игриво низ кръста,
тъй ручеи есен се плискат низ жълти дъбрави
и птици прелитат с вик тъжен към южни земи.

Лазурни ти поглед напомня два гълъба в буря,
когато се вият и светват под тъмния облак,
а дъжд се излива над бели трептящи брези.

Говориш ли — в привечер светла аз сякаш дочувам
мелодия мила на стар клавесин, а далеко
замира в мъглите задимен предвечният град...

Усмихнеш се: мигом проблесне поле с маргаритки,
под вятър пшеници сведат класовете в забрава
и звън на стада се отекне в зелени лъки...

ДЕТСТВО

Когато те гледам, аз мисля за странни далечни
земи
(на ранното детство отдавна залезли миражи!),
за преспа, където пониква мечтателно син
минзухар,
за ручей в морава, де греят радики кат жълти
слънца,
за тихи омаи, за детски печали без име!
За проход планински, де слънцето слиза към
нощни си сън,
за пътища бели, които отвеждат далеко в степта,
безкрайно далеко! чак дето се свършва земята...

Аз виждам нататък безмълвни и сънни полета,
там вятър пилей от радики мъхнати ветрилца,
цикория цъфне край пътя и тихо си шепне ръжта,
а аз съм печално самотен и плача — не зная
защо...

ВЕЧНОСТ

На запад в свода, зад кристал колони,
потъна слънцето в оранжева вълна.
Звездите бляскат в сини вир на небосклона.
Каква лазурна чистота, прозирност на кристала!
Каква дълбока и подводна тишина:
едвам се чуй дъхът на Вечността заспала.

ЕДЕЛАНД

Трирема ме носи към теб, Еделанд,
отечество мое и родна земя!
По пясъци бляска разсят диамант,
ленива и жарка влече се змия.

Земя благородна си ти, Еделанд!
Безплодна! — Замират вълни до брега,
лагуни оглеждат застинал вулкан,
над бели скали се издига дъга.

О, знак неподвижен, ненужен и свят:
а слънцето тъне — огромен брилянт.
Залязвам и няма за мене възврат.
Трирема ме носи към теб, Еделанд!

МОЯТ СТИХ

Нощe от мрачен
хаос ме носиш
в залив цветист,
стих мой прозрачен,
нежен и чист!

В детство съм рано
с твоите златни
люлки люлен,
благоуханен,
стих вдъхновен!

Ти се вестяваш
в слънце и в бури.
Радост, тъга —
ти ги спояваш
с ведра дъга.

Вечер ден морен
хвърля в простори
пурпурен мост:
стих безукорен,
светъл и прост!

Там свършва моя
работен ден,
с твоята лодка
ида в покоя,
стих примирен,

дето се вдига
странен и вечен
тъмният дом,
дето достига
твоят псалом!

НОЩЕН ПЕЙЗАЖ

Нощта заля моря и суша. В твърд лазурна
дървета вдигат тъмни копия в закана.
И ето я Луната — сякаш златна урна —
в прозрачна пелена изплува в океана.

Там някой таен плачещ и любим
повдигна я с ръце от изток в океана,
а някой таен, зъл и невредим
жесток надвеси тъмни копия в закана.

ЛИСТОПАД

О, ето я пак Есента бледолика —
на кораб кристален с платна от коприна
и мачти от гъвка и нежна тръстика!

С еолова арфа, с невидими лири,
подгонен от птици в димящи долини,
под дъжд листопаден там вятърът свири.

А облаци рехави — острови бели —
прииждат, тълпят се, растат и потъват,
запътени бавно към южни предели,

и в бури без мълнии, в дъжд без дъга,
изплакват те своята бистра тъга...

СЪЗВУЧИЯ

Аз обичам буйни степи, на тревите плавното море
аз обичам лодка лека, уморено в бурите море.
Аз обичам върховете, дето даже лете свети лед,
аз обичам снежна зима и безбрежна синя степ и
лед.
Аз обичам зрели ниви: на ръжта разлятата река
и нощта блажена, дето вечно плиска Млечната
река.

ПЧЕЛИ

О, Мисли — любими деца и прилежни златисти
пчели!
В поляни, където танцуваше вашия рой хоровод,
отдавна запяха бураните снежни и вихрове зли.
Къде ще сберете вий мед зарад жълтия восъчен
сот?
Погледайте: сплитат снежинки — цветя
безсърдечни от пух,
и чезне земята сред белия хаос от скреж и мъгли.
Вий рожби невинни, вий палави песни на
пламенен дух.
О, Мисли — любими деца и прилежни златисти
пчели!

Вий влезте отново в самотния кошер на мойто
сърце,
там мед — аромат е стаила отдавна за вас
любовта...
И спете вий тихо, додето раздигне зла зима ръце
и в кораб кристален доплува в лазура с цветя
Пролетта...

РИБАРКА

Не зная кога бе това, аз не помня добре —
над мене описваха елипси пеещи чайки,
самотно в забрава се плискаше буйно морето
в скалите на някакъв приказен край.

И пяна хвърчеше сред хаос солени води,
то сякаш без време бе зимна развързана буря,
където в кипеж се разсейваха преспи сърдити,
а варка блестеше в стъмѐни лазур.

Стоеше ти с бисерни стъпки на пясъка чист,
развяваше вятър косите ти — златното знаме,
до тебе бе сложена кошница с риби сребристи,
но ти бе към бурите вгледана там.

А аз бях тревожен и радостно влюбен бях аз.
Стълпени се виеха белите чайки далеко
и аз се упивах от мощния рев на талази,
стихии в сърцето ми будеха ек...

Но зная дни златни — от слънце и светлост, и щил!
На пясъка лодка разбита лежеше до плажа,
далеко се къпеха в запад градини от лилек
и тънеше тамо оранжев пейзаж.

Ти бе с белобисерни стъпки и рози-ръце,
и двама по пясъка сбирахме ний раковини
широко се стелеха морави сенки разсети,
в душата ми блян се вълнуваше син.

Защото целуваше вятърът моите ръце
и златен венец от пчели ми звънтеше в омая,
защото ми шепнеше химн любовта и в сърцето
танцуваше тамо пияния май.

Но ето сега съм натъжен и болен, и блед,
но ти си до мене — грижливо събираш невода
с попукани сухи ръце, и от очите ти свети
сърдечната повест на скръбни живот.

А пяна се мята сред хаос — солени води,
тъмнее морето и пеят в просъница чайки,
и ехо тревожно се бие и стене сърдито
в скалите на някакъв приказен край.

КОРАБНИЦИ

Те бяха раби — християни, с присъда железна:
да движат весла до живот над унилата бездна.
От Тир до Месина, от Барка до зли Гибралтар —
сè тоя простор на водите — навъсен и стар!

Желязо скована нозете и стави притиска,
под слънце жестоко вълната солена ги плиска.
Люлее ги палеща треска, с печата проклет
обгаря и мишците сухи, и лоба им блед.

И случва се пътьом да блесне там родната суша
до брегове цветни, де ропот и грохот се слуша,
устата немеят, ръцете отпущат весла.
Но сухи и страшни очите не ронят сълза.

А пурпурна вечер запаля водите средморски,
с изтръпнали мишци от труд и лишения горки
те слагат веслата: и ето я тиха — без вик —
душа отлетява самотна в простора велик...

Но воини бързо разкъсват веригите хладни
и хвърлят излишния труп на акулите гладни.
И пак над веслата гребците навеждат гърди
и виждат далеко да ходи Исус над води...

AVE CAESAR

С яростен привет от каменните ложи
вика тъмна сган към тебе, гладиатор!
И облегнат над килим от лъвски кожи,
гледа равнодушно горди император.

Жълти пясък скрипне под нозе ти груби,
роден брат дириш с поглед ти залутан —
никой! Чезне памет, морна свест се губи:
Ave Caesar, morituri te salutant...

И борбата пламва кратка и жестока:
твойте стави вплете в миг оловна мрежа,
впи се зъл тризъбец в раната дълбока
и кръвта избликна, кръв димяща, свежа.

Хласна над гърди ти чуждото колено...
Ти ръка повдигаш към тълпата: „Милост!"
— Смърт! — ечи ответа гневно и презрено —
и замахва с меча робът як и жилест.

В мрачна морга свличат трупа безполезен,
в твойте кърви стъпва друг борец залутан
и замаян, блед, към Цезаря железен
вика: Ave, morituri te salutant!

ВЪГЛЕКОПИ

Под мрачни тунели те носят трептящите лампи
в галерии влажни, де лъхат подземни блата.
В мъчителна поза и с кървави длани Атланти —
подпират те свода на тия дворци на смъртта.

Дълбаят сърцето на въглена лъскав и черен,
туй страстно сърце на великата майка-земя:
земята ги живи погреба и в труд непомерен,
децата си родни лиши тя от зрак и цветя!

А техните мисли са черни, мечтите — градини
димящи, де съница цъфнат в кошмари и чад,
и там те дълбаят упорно и вдигат твърдѝни
на бъдния рай, дето няма тирани и глад.

Чела уморени облягат на кървави длани
и в кратко безумие виждат те яростен ден.
И грабват лопати и лом, и дълбаят пияни
тъмата, но прорез не води към слънчеви блен.

Отравя ги задух и треската често косѝ ги. —
В носило полагат мъртвеца, сразен от смъртта.
И траурни идат, и звънкат незримо вериги
и сякаш те носят там бледния труп на Христа.

СЕЯЧ

Земята е влажно шуплива, подобна на хляб,
на хляба, израсъл от нейните плодни недра.
А там е сеячът — изправен над тъмна бразда,
от плам озарен, и безмълвен и сляп.

Той хвърля наляво, надясно златисти зърна,
и чува как викат полетата алчни за плод.
И бърза, че Вечер прииждa над скъден живот
и Запад разгъва от пурпур платна.

Той крачи унесен, загубен в безкрайни поля,
и вижда на изток в небето се сипят звезди,
и тихо за отдих се спуща в студени бразди —
де в скут го прикътва любима земя.

Той устни сключил е, навеки безмълвен и сляп,
земята не чува глух удар на вярно сърце —
след дълга сеитба скръстил е набожно ръце
и чака да стане от Словото хляб.

РУСИЯ

I

Възпявам земята
велика,
героите строги,
Русия,
столика
стихия —
пожарът,
що мята
тревоги
отвъд океана
и искри, които възгарят
в сърцето на влажния Лондон, в суетни
Париж!
Блистателни мир, Свободата
възсияна
възпявам.
— Ти яростно светиш, пламтиш
с многоцветни огньове в степта.
И в късния час
милиони ръце
се вдигат в нощта
към тебе, огромно Сърце,
проляло кръвта си за нас!

II

От мътния Днепър до зли Сахалин,
от Каспия син
до тундрите ледни,
апостоли бледни
светàта ти пръст
изходиха пряко, накръст.
В очите си сини
те носят миража
иа милиони години
и в подвиг суров,
в сърцата кат в чаша —
велика любов.
Под крепости каменни
и в хладни окови
запяват те пламенни
химни
сурови,
и в рудници зимни
дълбаят сърцето
на вечната Рус —
там, дето
в подземия слиза
с позорната риза
Исус!
По степната пръст
бележен е кръст
и шествува бос
там руски Христос...

III

Към твойте предели
от Франция смели
колони нахлуват: пред тях са орлите!
А пътят открит е:
сърцето — Москва...

Врагът е невидим, врагът невредим.
Далеко, едва
показа се дим,
Москва пламенее:
пожар! И пилее
талази камбанния звън,
но всичко е сън...

Разнищени в край непознат,
топят се мизерни тълпите,
запалят те скуден огън —
горят знамената с копринени плат
и с него — орлите!
Но всичко е сън...

По снежните степи
се лутат кат слепи.
и той е сред тях —
а вихрите зъзнат там с кисък и смях.
И ето ги снежни
полята безбрежни,
там няма ни знак, ни следи:
сняг — долу, а горе — студени звезди.

IV

Но ето укрепени Крим
и бронзови хищни гърла
над фортове, тътен и дим —
и слитат скала след скала.

А после и снежни Балкан!
Но ето без бряг океан,
и после: Цусима!
Вълните заливат безследни
потъващи воинства бледни
под бездна незрима —
Цусима!

Сѐ тоя смразен небосклон!
Тълпи на площада
пред ярки и мрачен дворец,
и кръстът пред тях е — Гапон!
Ръце се повдигат във знак на пощада,
ответ е свинец!

Мазурия после — за рибите стръв?
Подземни окопи, гранати...
По върхове снежни петната от кръв
и гробници нови — Карпати!

V

От полюса ледни
до сини Кавказ
апостоли бледни
светата ти пръст
изходиха пряко, накръст,
и в късния час
възторжено химни
запяват сурови,
и в рудници зимни
разбиват окови,
дълбаят сърцето
на вечната Рус.
И ето:
от мрака възлиза
под огнена риза
Исус!

1920

МЪГЛИ

Засядат в долини, в поля мълчаливи
мъгли погребални, пияни мъгли,
и белия ковчег с воалите сиви
издигат и носят над урви, скали —
и белия ковчег, де спи Есента,
погребана в жълти и мъртви листа!

Танцуват мъглите в села запустели,
по улици каменни слизат в града,
проникват в душите, в сърца занемели,
и носят там плесен, и смърт, и ръжда...
Танцувайте вий под унили върби,
суровият вятър доде протръби!

Суровият вятър — овчар на мъглите,
що с копие кърваво, с рог обкован
тръби и разгонва стада страховити,
заседнали орляци хищни на стан!
Танцуват мъгли под унили върби —
додето железният рог протръби...

1926

ЗНАМЕНА

Видях знамена...
С чаровния плясък на светла коприна —
вълна след вълна —
застилаха те безотрадно лазура;
вървяха борците и погледа пламенен бе
от гневна любов и несдържана буря:
над вечни пустини
те носеха кървави порив към ново небе!

И вехтият мир
под техните стъпки се срина в руини.
Но в тая безбрежност печална,
над жълти пустини
и пясъци жарки,
те в бронзови пръсти не носеха меч или
палма,
а мълнии ярки...

Видях знамена...
Над горди въззети чела,
над яки, сплотени плещи
и сомн рамена
талазът копринен плющи —
на пурпурна птица крила...
Към нови земи, устремени, вървяха натам
и яростен порив кипеше под слънчеви плам!

ЧЕРНОЗЕМ

Като дъб
исполински
назрях
в тишина
за твоите
мълнии.

Разискри се, Душа,
в пълнолучие
на ярка дъга!
Разпилей се, тъга,
в многозвучие
на арфа.

Излязъл из твоите недра,
о, маса-народ,
приеми ме отново
да бъда попит
като влага
от жадна земя...

Пораснах
самотен —
възвисен
и самотен —
като дъб
от дъбрава.

Като ручей
в извиви
протичах
по всички
посоки
на Знанието!

И моята Мъдрост
ме води отново
към тебе,
на всеотдайност
ме учи
Любовта!

Животът е порив
от зърно към плод.
От искра
към мълния,
от бездна
към бездна!

Като ярка бразда,
като огнена нишка
вплети ме
в твоята тъкан,
в многоцветния губер,
Живот!

Закърми ме
с твоята жизнена влага,
о, маса-народ!
Като зърно пшеничено,
назряло за ново
Зачатие!

Усещам как враствам
с хиляди жилки
в твоя чер чернозем
и буйно клокочи
кръвта ти
у мойто сърце...

Приеми ме
отново,
о, маса-народ!
Вплети ме
в многоцветния губер,
Живот!

РОДИНА

Часът е печален, унил и
навред е тъй горко пустинно,
презри ме, спаси и помилуй,
ти, стара, прастара Родино!

Аз виждам блатата зловонни:
разкритите язви и рани,
и там — равнините ти знойни:
към бога разширени длани.

И пътища там се преплитат —
бразди на съдба непреклонна,
а вечер издигат мъглите
в простора скръбта ти огромна.

Браздят и безжалостно свличат
порои страните ти бледни
и бурите глухи събличат
в небето покровите ледни...

Аз чувам топорът прониква
на тъмния лес до сърцето,
и дъбът подсечен извиква
и пада, разперил ръцете.

Настъпи ли з̀асух, къпини
пълзят в камънаците пусти,
снагата ти лишеи сини
и язви разяждат стоусти.

А слънце в зенита застава,
гръдта ти с меч огнен пробажда,
и кървави тъмни тогава
уста се напукват от жажда.

Прецъфне ли злакът в полята,
калината с кичури сънни
оглежда се там над водата
у твойте зеници бездънни.

Зеници, де свети тревога
и дето трептят мълчаливи,
изплакани тъжно пред бога,
сълзите солено-горчиви...

Часът е печален, унил и
навред е тъй горко пустинно,
презри ме, спаси и помилуй,
ти, стара, прастара Родино!

ЗЕМЯ

Лежех на твоите гърди:
натоплени от слънце бели камъни.
На твоите гърди
благоуханни, белокаменни,
отдето капе мляко,
лежех и плаках.

Дървета с мощни клони
излъхваха душата си в ефира
и расли в каменни недра,
замислени и чужди,
над мене благосклонно
ръце не вдигнаха с усмивка.

На твоите гърди
лежех и плаках,
а вред в блаженство вечно
цъфтеше ведра любовта,
треви шумяха в сънен ропот,
и виждах аз доколко съм самотен.

И чух тогава шепот майчин
в дъха на жарки ден
и ти докосна зрели устни
до моите уста.
И чух дълбок и нежен глас:
„Бъди ми верен, сине мой!

До тия пазви наклони се,
аз твойта люлка съм, дете!
Аз първа вдъхнах в тебе живи пламък
и мойте устни ще поемат
от тялото ти сетния топлик.
Бъди ми верен, сине мой!“

Лежех на твоите гърди:
натоплени от слънце бели камъни...
На твоите гърди
благоуханни, белопламенни,
отдето капе мляко,
лежех и плаках.

НАРОД

Докосвам до тебе —
и моите струни звънтят,
и буря повява,
раздипля косите ми
и с мачтите свири
на борови лес — като с лири.
Докосвам до тебе —
и моите струни звънтят.

Бях сляп и вървях
в пътеки безименни,
но люспите паднаха в миг от очите ми.
Бях глух,
но ушите ми
изпълниха твоите химни.
Бях сляп и вървях
в пътеки безименни.

И ето отново се връщам
към твойте стихии —
потъвам
под огнена риза
и млад — като слънце —
възлизам...
И ето отново се връщам
към твойте стихии.

Белеят се мрамори
на всеки завой
и жертвен извива се дим:
злините ковяха
железния обръч на твойта съдба
и жертвени камъни
белеят
на всеки завой...

О, ето на жертвата
великият час —
когато
за твоето име
готов съм да ида
на кладата аз.
О, ето на жертвата
великият час!

Докосвам до тебе —
и моите струни звънтят,
и буря повява,
раздипля косите ми
и с мачтите свири
на борови лес — като с лири.
Докосвам до тебе —
и моите струни звънтят.

6. II. 1924

ЖЕНА

Ти някога беше свещена Сибила,
Весталка до мраморен светъл олтар,
ти ангел бе с ярък светилник.

И с клепки, закрити под бяла превръзка,
низ хаоса тъмен вървеше пред нас
и сочеше верния път.

Мистичен в недрата ти спеше живота,
бленуваше бъдния Ден-младенец
на твоите майчини пазви.

Но снехме короната, стъпкахме култа,
окаляхме светлото име богиня —
и стана ти нощна Астарта.

И ето ни плахи и грозни в тъмите,
потънали в мерзост, не виждаме, слепи,
да грее велика човечност.

И ето отново ний идем към тебе
вдигни ти светилника, мъдра ж е н а,
и пак ни вдъхни м ъ ж е с т в о.

ПРАДЕДИ

Когато слушам Лунната соната
и вечер в светли зали влизам,
а там на лампи сини в светлината
замират нежните декори,
и гледам ли картините на Рьорих,
де нови дух се слива с архаизъм,
за вас си спомням, прадеди на стари век.

Блажен е, който пръв подряза гъвкава тръстта
и с дъх изтръгна мелодичен ек,
и сам опи се от божествения звук,
и оня, що удари с кремъчния чук,
и в праханта
запали искра плам,
та огън Прометеев даде нам,
и друг — с рисунък прост —
незнаен съзерцател върху бяла кост
и в тишина
изписа слънцето и дивата сърна...

Вий, първобитни гении,
на пещерни живот тъмата нема
превърнахте в божествена поема,
и в оня миг на вдъхновение,
от свет екстаз обзети,
когато мълния прерязa ваши ум,
вий чухте глухи шум
на бъдните столетия!

ОБОЖЕСТВЯВАНЕ

Възпявам
вас, облаци сини,
вас, нежни треви,
и вас, песъчинки,
вас, птици пернати,
дървета зелени,
вас: огнено слънце,
блед месец и кошер звезди!
Възпявам ви, както
не ви е възпявал поет...

Зората се къпе
в зеленото лоно
на цар-Океан,
безчислени твари,
акули и риби,
и бисери пълнят
незримата бездна.

С издути платна
— като цвят от лалета —
се плъзгат
ладии!
Низ вечни морета
се носят
висящи градини —
кораби с флагове.

По всички посоки
разнасят
човешката мощ,
на лири от мачти
вихри възпяват
силата!

Звездите ли спущат
там сребърни котви —
отражения?
Луната ли слиза
окъпана в бездните?

Възпявам
и вас, върхове,
елмазни и в сняг,
вас, шумни потоци,
що падате бурно,
изригвайки пяна!

Засвети ли пролет,
играят
там хълмове
като агнета,
танцуват
дървета по тях,
и вятърът милва
на цъфнала праскова
плещите,
целува плътта.

Реките текат
към север и юг,
въздишат
с високи гърди,
преливат
от пълноводие.
Вълните
с брега се целуват
и мият
там мрамора.

В поляните тичат
девици —
задъхани,
озарени
от слънце,
с отворени устни,
с блестящи очи,
с назрели гърди
за любов.

Любовта ли,
която
подгонва
сърните,
тънконоги елен,
люлее цветята,
увлича
пеперудите в танц?

Пчелите се вият
в звънтящи венци,
посипва се цветен
прашецът златист,
и капе медът
от маточен лист.

С невидими жици
обвързва любов
сърца и звезди,
низ слънчеви струни
прелитат
рой еднодневки,
пияни души...
Зефири
въздишат
от запад и юг,
еолова арфа
незрима звъни.

И слънцето сваля
венеца,
потапя потира
и слиза,
заспива
на брачното ложе
в нощта.

На запад и изток
престоли горят.
Невидими арфи,
с кадилния дим
на лазура,
възнасят
вселенски псалом.

Издигат се арки
под звездни гирлянди,
прехвърля се сребърен мост
от бездна към бездна:
млечният път...

Дълбоко в нощта
кристалните сфери звучат
и пеят звезди
като огнен рояк...

Възпявам
вас, облаци сини,
вас: огнено слънце,
блед месец и кошер звезди,
възпявам ви, както
не ви е възпявал поет...

ЗЕМЯ-НЕВЕСТА

Аз земя съм едра, мургава и страстна,
овлажи ме с топли сълзи дъжд пиян,
слънце ме прегърна, сгря ме с ярка ласка
моят млад любовник, моят змей огнян!

Глух в недрата ми клокочи страстен пламък
и зачева в пазвите ми семеплод.
Мляко капе от гърди ми — топъл камък
и под него блика изворът живот!

А до пояса ми хмел с бръшлян се вие,
лозов лист венчава тъмната коса,
от уста ми слънце сладък нѐктар пие,
устните ми лепнат в медена роса.

Аз невестата съм мургава и страстна,
с топли сълзи ме окъпа дъжд пиян,
и на пладне обгоря ме с ярка ласка
моят млад любовник, моят змей огнян.

1930

ПЧЕЛА

Певице златна, спиш ти своя зимен сън,
че тънат в сняг градините навред;
на зимни ветрове ти чуваш арфов звън
и вкусваш нежно от мечтите мед.

Но пролет ли с килими цветни засияй,
и ти разперяш тънките крила,
и дето ручей като агънце играй,
ти с кошничката литваш над поля.

И там звъниш над крина светъл като жар:
за общи кошер сбираш медоносен дар.
На вечен т р у д и волна ж е р т в а носиш
кръст,

от цветни устни мед е твоят лов,
кинжалът — тайно жило — служи ти за мъст,
но и да мреш за своята любов...

МОРÀ

Земйо моя родна, клетвено злочеста,
земйо моя клета, змейова невеста!
Тебе змей те люби, тебе змей погуби:
млада кръв ти смуче от снага моминска,
а Морà те люта в тъмен сън притиска.
Девет години съхнеш, в болест тайна креещ,
от душа се не отделяш, ни здравееш.
Труп лежиш под бурен, в камъни зелени,
змии гнездо вият в къдри разпилени
и светулки в очни орбити блещукат,
между пръсти расне трева медуница,
над глава ти никне синя перуника...
Възкресни, дигни се — слънце те огрея,
ала спиш ти, земйо, още мъртва тлееш.

* * *

Стани, разпилей се ти, люта Морà,
на съница кобни бездънна гора...

* * *

Майко моя тъжна, земйо хлебородна!
Изкупиха тебе в мъка преизподна
селяци по ниви — в плевел и коприви —
с ангели волове, с огнени копрали,
цял ден нива орат, отдих не узнали,
с пот те напоиха, с кръв те оросиха.

Изкупиха тебе пъргави жетварки,
по усилна жега отдих що не знаят,
цял ден жънат, пеят, морен стан не вдигат,
летен пек им устни кървави напука.
Чуй, трепери жалба над презряла нива,
а тъга сърцето с кървав плач облива.

* * *

Стани, раздигни се ти, люта Морà,
на сънища тъмни, бездънна гора!

* * *

Майко моя тъжна, чело свела в скути,
майко моя, земйо, жертва на прокоби,
изкупиха тебе кървави хайдути,
изкупиха тебе въстанали роби...
Но куршум изсвири между гъста шума
и войвода падна възнак посред друма.
А дружина млада в плен се не предаде:
кърви напоиха твойта пазва тиха.
Земйо моя родна, клетвено злочеста,
ти не си ли горка змейова невеста?
Труп лежиш под бурен, в камъни зелени,
змии гнездо вият в къдри разпилени.
Възкресни, дигни се — слънце те огрея,
ала спиш ти, земйо, още мъртва тлееш...

* * *

Стани, разпилей се ти, люта Морà,
на сънища кобни бездънна гора...

18. V. 1933

КУХАТА ВЪРБА

Вали. Ти в кухата върба си свряна
с венец от мак и ласкаво засмяна,
от тая глуха, смътна мрачина

покимваш ми с ръчица малка
и струва ми се, че не си жена,
а странна някаква русалка.

БАЩА МИ

Като оня изоставен дъб на хълма,
преживял си ти отдавнашни другари.
Зная: и над тебе в изненада мълния
връх косите бели неведнаж удари.

Вечер тихо ти до лампата разлистваш
памет, както пролет — дъбовата шума,
и протичат спомените още бистри,
и нареждаш мъдро дума подир дума.

Вдаден в мисъл, аз те мълком слушам само
и те гледам: както в нивите браздите,
по челото едро врязани са тамо
на три цели поколения следите.

После в библията взор ти впиваш бавно:
с дивна промисъл е повестта човешка!
Слушам как се лее мъдростта ти плавно, —
чиста като извор, като злато тежка.

Кротък, често в къта седиш замислен,
като Якова те челяд окръжава,
и през внуците ти — палав рой безчислен —
твоят поглед бъдещето разгадава.

Стара вече, тръпне твоята десница:
полувек държала в храма кръста божи,
и сред нивите — на ралото ръчица...
Но да благославя днеска още може!

ОГНЕНА МАРИЯ

Кой изрече люта клетва
и направи мор-мрътвило,
та от ниви няма жетва,
нито челяд от венчило?

Вред убийства, блуд, превара! —
Син баща си бий, проклиня,
брат сестра си не познава,
майка има за робиня.

Болест черна, огненица
тръшка де когото свари,
и децата жълтеница
съсухри ги като стари.

Там над мърша вият псета —
като мухи стада гинат:
вълната им сред полето,
костите им сред долина...

Дъжд не капна три години!
Че водата под рудини
с девет ключа заключи я
Огнена Мария!

И земята пуста стана,
гола — като гола длана,
лъхна пламък — изгори я
Огнена Мария!

Нощем алени зорници
като книга небо свият —
там развихря си косите
Огнена Мария!

Кървав дъжд отгоре пада
с него — чума и морѝя...
Докога ли свят ще страда,
Огнена Марио!

Дай ни ключове небесни,
синя порта — разтвори я,
дъжд да плисне, дъжд и песни,
Огнена Марио!

И помилвай, и спаси ни —
има още на земята
праведници и невинни:
агънцата и децата!...

ГРАНИЦА

Не сме разделени! С еднакви надежди,
сплотени сме ний в любовта и смъртта!
Жетварка запее оттатък — копнежи
еднакви събуди и в нас песента.

Светулки прелитат от нашата жетва
и мигат над вашето село натам,
овчари оттатък ли с огън засветят,
привет ни отпраща оскъдният плам...

Напролет и нашите ластовки сини
отлитат натам към то стари гнезда,
срещнете ги вие за вести петимни:
това са крилатите наши писма!

Пчелите ни даже от кошери лете
прехвъркват натам като златни стрели,
та медена паша да дирят в полето —
и нищо ни вече от вас не дели.

През гробища тъмна браздата минава.
Напразно: в задушница тука гори
кадилница глинена, дим се развява
и вятър отвъдни гробове кади.

ПОКРАЙНКА ДЕВОЙКА

Де отиваш, хубава девойко,
с огнен сърп и кървава ръкойка?
Ален мак ти златни къдри кичи,
а сълзи се ронят от очи ти!
Не видя ли рано да премине
млад войвода с вярната дружина?
И кажи ми, гълъбице плаха,
колко бяха, колко се върнаха!

Глас отрони хубава девойка:
— Аз си нося кървава ръкойка,
ален мак ми златни къдри кичи
и сълзи се ронят от очите,
че ги срещнах рано деветина,
млад войвода с вярната дружина.
Девет бяха, девет ми казаха:
— Стой, почакай, гълъбице плаха,

път кажи ни, посочи ни брода,
дето гине в кървав гнет народа!
Ние идем иго да трошиме,
смърт да дирим, да прославим име...
А войвода само ме погледна,
беше тъжен и с усмивка бледна,
поклони се, дума не продума —
и се скриха в дъбовата шума....

Час не мина, чу се гръм от пушки,
дим изви се в дебрите хайдушки,
и заглъхна... не видях ги вече...

Беше утро, а сега е вечер...
И останах тук да чакам плаха.
Девет бяха, трима се върнаха,
трима — все бунтовници хайдути.
А в снагата с девет рани люти:

кой как мине, в болки се превива,
падат като снопи в равна нива.
Млад войвода грохна в изнемога
и снага си просна тук на слога:
— Съжали ме, хубава девойко!
Положи ми под глава ръкойка...
Свършвам... Запомни ме, хубавице!
И ми даде пръстен от десница.

Тия думи рече и издъхна,
и полето вече мрак облъхна...
Ей защо са тъжни мен очите
и е кървав моя мак в косите,
и си нося кървава ръкойка,
ей защо съм плачеща девойка!

ЖЕТВАР

Морен жетвар съм — над ниви изтече
знойният ден без почивка.
Иде с прохлада жадувана вечер,
с плам на светулки, с приспивка.

Слагам последни ръкойки налети,
горе се вглеждам полегнал на гръб:
звездно стърнище в небето ми свети,
ето и моя там сребърен сърп!...

22. VIII 1932
Груйнци

Критически фрагменти

Житейски и творчески портрет

ПРЕДГОВОР КЪМ
ЕМАНУИЛ ПОПДИМИТРОВ, „КУПОЛ“

Емануил Попдимитров е твърде много обладан от външния свят, за да се определя неговата поезия с формулите на символизма. Ако символизмът е оттласване на поета от реалността и включване в света на вътрешното Аз, в мистериите на душата — у Ем. Попдимитрова е обратно: поезията му се откроява на широки жизнени планове. Нещата у него не са символи на друга една действителност — те запазват земната си същина и значения, като само се разширяват и отливат във формите на едно най-щедро въображение и осияват с поетически нимб. Най-подир той е чужд на ония странни звукови и образни домогвания у символистите, които доведоха поетическия израз до такава загадъчност, че за да се разбере, трябва понякога коментар. Неговият стих е прозрачно ясен — „светъл и прост“.

Емануил Попдимитров обгръща света във всичката му видимост и в съкровените му сили, като съединява първичната му въплотеност с проекциите на едно хиперкултурно съзнание. Земята и небето, историята, настоящето и бъдещето, човекът и природата се сливат у него в неразтрогаемо звено, в което всеки има своя живот, но животът на всекиго се слива в един огромен живот — на Битието. То е далечният проспект, на който нещата добиват философско-поетическото си озарение.

Битието у Ем. Попдимитров не е хаосният мрак на Яворова, в който човек чува само ехото на собствения си глас, нито лазурното лоно на Лилиева — люлка на неутоления му дух. То е светлина, източник на творческите пориви, и — висшият Промисъл, който слага в ръката на човека лъкът към възвишеност и добро.

Това отношение у Ем. Попдимитрова не е постигнато по умозрителен път, а е най-ранната му, девствена възприемност на света. Още малък, той е скитал из полето на родното си село Груинци, потъвал е в морето жита, слушал е да се разпукват цветовете, гадаел е фигурите, които вземат облаците, трепвал е от стрелите на мълнията, и на рога му в леса са се отзовавали хиляди гласове: сетне се е връщал в село, заедно с лястовиците в гнездата си, и е пресрещал на пътя стадата, белорунни и смирени. Над всичко стои небесният свод, който блести в слънчев апотеоз, а нощем разгъва плащеницата с милиони очи. Поетът чувства цялата природа като нещо живо, в което Творецът е вдъхнал същия дух, който е и у човека. Оттам е обожествяването на природата, което се изразява в благоговение пред многозначната ѝ красота и в съдинение с нейните откровения. Емануил Попдимитров е в някакво тайнствено обручение с живите нейни сили и ги дава в преображението им на човешки сили. Всеки миг в природата става едно събитие: тя разгръща прегръдки, плете венци, грее в един празник — или блестят очите на закана, пламва лют двубой, давят се стонове, надига се удар.

Поетическата асоциативност у Емануил Попдимитров е извънредно развита и тя е, която му дава тия ярки пластични, багрени и архитектурни означения, които доближават явленията на природата — във формата на неговото лично възприятие — до нас. По тоя път той достига до митологичното отношение към природата, непосредно и плътно. Земята, морето и облаците са населени със странни рицари, херолди, пратеници небесни, които носят вест, бдят над хората или възкресяват отдавнашни техни съдби. Има някаква, макар и далечна, връзка с Бьоклина — с неговите полумитични същества, панове, нимфи, нереиди и с неговото влечение към античността. У Емануил Попдимитрова това не е нагласа на въображението, а живо действие на примитива върху неговото чувство и съзнание, което в я р в а и дири своето образно осъществение. Още оная малка речица в с. Груинци е за него малко момиче, родено от мраморна жена в планината — снежната преспа, и раздаващо свежестта на своите усмивки. Стрелите, които разгневеният бог Перун праща върху самодивите, изникват в перуники. Земята е едра, мургава и страстна невеста, овлажнена от топлите сълзи на пияния дъжд и приемаща целувки от огнения любовник — слънцето. По-нататък Ем. Попдимитров стига до митичния свят на народната песен, като дава властта на поверията не като поетически мотиви, а като лично изживяване — както в „Змеица", от чиито впити устни не може да се изтръгне. Това свързва неговата поезия с народното творчество в една много съкровена истина.

Както в народната песен, и у него няма одушевена и неодушевена природа, тяхното битие е единно; и неодушевената е във вечен ход и непрестанно вплетена в стремежите на човека, участвува в неговото строителство — което е божественото начало на вселената. Чувството на в с е л е н н о с т, от една страна, разширява личното Аз на безконечни измерения, но, от друга, го смалява, като включва в неговия кръг и най-малкото земно битие. Ем. Попдимитров разгъва на един необхватно широк план това одухотворение на всичко земно и небесно. Тия гигантски „Дървета" са деца на земята, жадуващи за слънчевия топлик, спътници на столетията, и жертва за тях. А в „Обожествяване" всичко — зората, потоците, облаците, звездите, тънконогият елен, пеперудите, девиците с блеснали очи и с гърди, назрели за любов, — са завъртени в космически танц, в който се осъществява някакъв страстен порив. Всичко се слива и звучи като огромна световна арфа. Стихът гони движението, става бърз, светъл, жизненост и фантазност са неотделими. В тая малка поема поетическият п а н т е и з ъ м на Ем. Попдимитрова достига най-големия си размах.

Може да се предполага в какъв аспект се откриват жизнените чувства на поета. Те са отведени от житейската им определеност и превърнати в духовни з н а м е н и я. Всичко, което се случва с човека, което човек изживява, се избистря в някаква прозрачна сфера — и радост, и скръб стават еднакво поривни.

Как и скръбта може да бъде поривна?

Под вселенния покров човек никога не е сам. Всичко наоколо я споделя, тя не може да се задълбае в сърцето, разлива се в природата, просто се стапя в нейната многострунност и отзвучава в нея. Отправянето ѝ навън е излизане от нея, един стремеж. И в най-тъжното стихотворение „Ирен" — сълзите на поета падат върху пейката, сред шумния булевард на стохилядния град, в който ехти тълпата и ликува слънчевият ден. Контрастът усилва мъката, но я и т е г л и да се разлее. В „Към Бо-

городица“ тя се насочва нагоре — в молитва към закрилницата и се превръща в з о в да го отплете от магията на самодивата, в която се е влюбил.

Л ю б о в т а у Ем. Попдимитров е най-жизненото и най-свято чувство. Тя е небесен дар, който трябва да се пази в чисти потири. Най-добре е тя спасена от всяка греховност, като се държи близо до лоното на природата, дето е божественото ѝ рождение и нейният венец. Прегръдката, която се дава в листака на ореха, не е греховна, защото е обвеяна от ментовия дъх на тревите, поздравяват я гласовете на птиците, и я оневинява млечното виме на овцете, които минават. Първоначално любовта е пленителен пасторал, както в „Шатър“, „Нощно пътуване“, „Жетва“, „Бягство“, дето близостта между двамата е тъй плаха и свенлива — прикътаност един към друг и най-нежна ласка. Деликатността и мечтателността на чувството кичи образа с най-свежи краски и го прави живописна приказка.

С наведена малка главица
и с плитки завити и жълти кат мед,
приличаш ти, Лисхен, на мъничко слънце,
на мъничък цвет.

Само митът на детинството може да съчетае толкоз реалност и толкоз чиста мечта. От тая галерия на очарованието е и малката „Кристен“, която тича да лови дъгата, и „Ефросина“, която играе на женитба с кукла в ръка.

Колкото повече детинството минава, толкоз любимият образ се отдалечава, преминава в спомен. Отдалечението рафинира неговите черти, дава му нова светлина, и го пресътворява в легенда. Тогава той може да се проектира във всяко време и всяко място, въображението го м и т о л о г и з и р а. В мита той става поетически феномен и взема различни рамки. Оттам е склонността на Ем. Попдимитров към екзотиката. Така „Лаура“ прилича на цветен стъклопис в някоя катедрала, по който играят лъчи от нейния ореол. А „Ема“ напомня инкрустация на средновековен майстор.

А в най-известното стихотворение „Ирен“ дълбокият хинтергрунд прави да звучи скръбта като мелодия на орган.

„Женски портрети“ на Ем. Попдимитров са единствени в нашата поезия и, струва ми се, не само в нея. Те са като медалиони или кръстче — за най-скъпото, което човек има. С ефирно ласкаещите линии те напомнят образите на Ботичели, с чувството на благоговение — Фра Анжелико, а с природните венци, с които са окръжени — декора на прерафаелите.

Емануил Попдимитров обаче не е мистик. Съпругата у него е Мадона, държаща младенец в ръце или замислена над бъдещия живот, който се разцъфва под нейните пазви. Тя е символ на творящите сили на битието.

* * *

Защо той не се стреми към други светове и не се самопостига в аскетизъм, а в с т р о и т е л с т в о т о на живота, който трябва да се възвиси в по-високи и светли кръгове. В това строителство той вижда смисъла на човешките борби. В голямата му философска поема „Преображение“ са показани пътищата на тоя стремеж, това, което трябва да се преодолее — властолюбието, алчността, порокът и измамата — прегради на световната еволюция. Поемата свършва с апология на труда. Чуждият на утолението на „Злите жажди“ вижда света блеснал в браздите на труда: хлебородни полета, росноцъфнали градини, янтарни гроздове, гигантски лилии, които прорязват планините, разперените платна в моретата — и пионерите на това строителство: жетвари, въглекопи, леяри, тъкачи, корабници и пр. Да се приобщи към тяхното дело и да бъде в техния ред, може оня, който низвергне от себе си всяка надменност и стане малък като житното зрънце под земната покривка, което чака слънчевия лъч да изкълни за нов живот и ново изобилие. Да се откаже от стремежите на своето лично Аз и се влее в широките вълни на колектива:

Приеми ме
отново,
о маса - народ!
Вплети ме
в многоцветния губер,
Живот!

(*„Чернозем“*)

Както птицата, колкото и високо да лети, се прибира в гнездото, тъй и поетът, въпреки чувството на вселенност, се връща под небосвода, дето е роден, дето е първото кръщение на неговия дух, там, отдето е получил най-високите си устремления. Той е като клон, който, колкото и да се извисява, не се откършва от своето стъбло. Чувството на неотделимост от родните пазви Ем. Попдимитров пази като нещо най-съкровено. Той го мълчи, но то се отгатва в образа на неговата майка светица и в библейската фигура на баща му, с десница, вцепена в ралото, или дигната за благослов. И това чувство избликва у него, когато чува зова на своя роден край — когато го връхлитат враждебни стихии, нахлуват чужденци с огнеблъвни пушкала и носят там разруха. Неговата родина е повалена, природата потъмнява, дъбовете подсечени падат, къпините пълзят между пустинни камънаци, житният клас шепне подклюмнал. Какво да славослови? Песента му е ридание и молитва.

Часът е печален, унил и
навред е тъй горко пустинно,
презри ме, спаси и помилуй,
ти стара, прастара Родино!

И сега Ем. Попдимитров не дава народната ни съдбовност в епизодика на събития, а в един аспект много отдалечен и в **м и т о л о г и ч н а** образност. Картината на опустошение има един много дълбок фон — хоризонта, на който „Старият бог“ е разпънал своя чертог, отдето наблюдава да се срутват олтарите; неговият пратеник на земята се връща ужасѐн, и той събира златошития алков на своето ложе, за да не го гледа! Но самото идване на вестоносеца е едно знамение и една надежда. Родната земя се надига в ропот и разтърсва гигантските си плещи, за да отхвърли камъка, който я притиска.

Философският мироглед на Ем. Попдимитров преминава през цялата му поезия. Той е, който обединява разнородните ѝ мотиви и въплъщения под купола на едно единство. Съобразно с него, неговата поезия е една хармонична поезия. В нея няма и не може да има раздвоения и конфликти. Животът у него е разрешен: навън във висшата премъдрост на творението, вътре — в нравствения закон, като двигател на човешкото развитие и

напредък. Тя е поезия на възхитеността. Апология на възвисяващите сили на живота, на неговата красота и жизнерадост. Тая жизнерадост иде от смаляването на Аза пред величието на Вселената и дълга към човека.

Оттам е нейният псалмически тон — тя е словословие на живота и на порива.

Като под небесната дъга, под нея всичко е прозрачно.

Старинно-родна припевност се прелива у нея в сложна полифония, и примитивното виждане се разпуква в многоцветна образност.

Образността е тъкан на тая поезия.

В орнаментиката ѝ е отразен известен класицизъм.

Ем. Попдимитров носи някои черти на човек от Ренесанса.

Вл. Василев

„ПЕСНИТЕ“ НА ЕМАНУИЛ ПОПДИМИТРОВ

Символизмът е учение, което се стреми да съгласи целите и задачите на поезията с естествените стремежи на художественото творчество и по такъв начин освобождава това последното от опекунството на рефлексията и идеята. Заедно със *символа* като средство, той ни възвърна онова чувство на примитивен наивитет, което е източникът на неумираща и вечна поезия.

Това е тъй вярно за тия свежи, пълни с очарованията на една примитивност, песни! И ако към тях приложим формулата за средствата, с които си служат обикновено символистите, за да получат художествени ефекти — че естествената основа на символистичното изобразяване представя тайнствената връзка и съответствието на усещанията, — ще бъде ясно защото ги отбелязахме като символистични поезии.

Изгонена е всякаква риторика, всякаква декламация, често пъти всяка формална и видима логика, даже какъвто и да било синтаксис; песните живеят в силата на една сюблимна простота и непосредственост, на една невиждана по чувствата логика и главно с мощната сила на образите, които са даже в излишък. Поетът не говори за нещата — те говорят сами за себе си.

* * *

Понеже изкуствеността домува над нашето тревожно и делнично съществуване, изкуственост, която захваща и най-необикновените наши помишления и най-тънките емоции, трябва да си наистина ярко определена засега индивидуалност, та въпреки култивираната през вековете рефлексия, да се освежиш от чистия извор на вдъхновението и да дадеш толкова свежест, толкова примитивен възторг и сюблимен наивитет чрез най-необикновените средства на словото! Ний сме пред факта на едно творчество, което, по тия особености, е уникум в българската лирика! И тези, малко на брой и откъслечни в размер, пиеси са великолепен образец за подражание от страна на тия, които в своето невежие, смятат незиблемия елемент на всяко творчество — непосредствеността и наивността — за лесно постижима със свръхестествените даже усилия на обикновените човешки способности; които в баналността на фразата и делничността на образа искат да съвладеят магията на тази странна и недостъпна поезия.

А непосредствеността в тия стихове живее, трепти чиста и светла като планински кристал — и никъде не е замъглена с излишна или току-така поставена дума, с пресилен или банален образ. В тия революционни като естетика стихове кипи, бушува, прелива истинска поезия...

Гласът на всеки един поет е глас на съдбата, който напомня за вечността; но гласът на този поет е тъй проникновен и тъй нежен едновременно, че ний не само си спомняме за нея, но я чувствуваме и тънем в нейната безначалност; чрез неговия глас, искам да кажа, упивайки се от сюблимната простота и непосредственост на поезии като „Ема“, „Лаура“, „Люби ли те той“, „Есен“, „Сън“, „Света Катерина“, „В сън“ и др. Мистиката на тази поезия е мистиката на калугера, който съзерцава обаче света не с окото на аскета, а с окото на едно палаво и мъдро дете...

Ако искаме да бъде понятието за тия поезии по-ясно, по-определено, ний можем да ги окачествим като принадлежащи на символизма. Не само защото от тях ни лъха на мистицизъм и религиозна някаква съзерцателност, две неща, които осветиха източника на вдъхновението у модерните поети и които са характерни за модернизма — но и по средствата, с които авторът им си служи, за да ни даде своя вътрешен интимен мир... /.../

Ив. Радославов. — В. „Вяра“, бр. 455, събота, 02. 08. 1914.

ЖИТЕЙСКИ И ТВОРЧЕСКИ ПОРТРЕТ

1885	Роден в с. Груинци, Босилеградско.
1904	Завършва Педагогическото училище в Кюстендил.
1906	Записва философия в Софийския университет.
1907	Изключен от университета заради участие в освиркването на княз Фердинанд при откриването на Народния театър.
1912	Завършва философия и литература във Фрибург, Швейцария.
1912—1914	Учителства в Лом и в Хасково. По време на Първата световна война е преводач на Южния фронт и в Главната квартира в Кюстендил.
1923—1943	Частен доцент в Катедрата по сравнително литературознание в Софийския университет.
1943	Умира в София.

Творчество:

1907	Първа публикация в сп. „Художник".
1912	Сънят на любовта. Стихотворения.
1912	Смъртта на скулптора. Драматична поема.
1912	Маска. Романтична пиеса.
1913	Юношески стихотворения. Том първи.
1913	Дневник не самотния (1904—1913). Мисли, импресии и бележки.
1914	Песни. Трета стихотворна сбирка.
1914	Плачущи върби. Лиричен албум. Четвърта стихосбирка.
1920	Вечерни миражи. Пета стихосбирка.
1921	Пред бурята. Роман (1935).
1921	Свободни стихове. Шеста стихосбирка.
1921	Стихове и песни.
1922	Идилии.
1923	Драматични поеми. Йов. Смъртта на човека. Маска. Саломея. Фавни (1933)
1923	Естетиката на Бергсона (1938)
1923	Кораби. Стихотворения.
1924	Дъщерята на Йефтая. Трагедия.
1924	Ибсен и ибсенизмът в литературата.
1924	Френският символизъм.
1927	Пред дверите на любимата (1943).
1929	Златни ниви и бойни полета. Поема (1943).
1932	Преображение. Поема.
1933	Той не умира. Пиеса.
1935	Есенни пламъци.
1939	В страната на розите. Хумористична поема.
1941	Ботев като поет.
1942	Изследване върху строежа на българския стих с оглед към българската поезия.

(Посочени са само по-важните книги на автора.)

ЕМАНУИЛ ПОПДИМИТРОВ

СЪНЯТ НА ЛЮБОВТА

Редактор *Росана Паунова*
Художествен редактор *Михаил Руев*
Технически редактор *Симеон Айтов*
Коректор *Татяна Джунова*

Българска. Издание първо. Излязла от печат 2000 г.
Формат 84×108/32. Печатни коли 8

Издателска къща „*Анубис*"
1124 София, ул. „*Младен Павлов*" № 1
тел. 443 503, 944 16 43
Търговски отдел
1124 София, ул. „*Никола Ракитин*" № 2
тел. 946 16 76, тел./факс 946 14 32
Печатница „*Балкан прес*" АД — София

ISBN 954-426-267-9

- Поредицата „Българският канон“ представя ключовите книги на българската словесност.
- Това са книги за четене и книги за препрочитане. Книги за Училището, но и книги за Университета, книги за всички, за които четенето и живеенето все още се припокриват.
- Книгите на „канона“ са стъпала, които всеки образован българин трябва да измине, и като ги измине, да стане по-различен.
- Защото книгите на „канона“ ни правят повече българи и повече хора...

2,80 лв.